

Helena Šuklje

Preboden s sladko sulico, ti, ki bereš

O pesniški zbirki Iva Svetine Méle

Zadnja in, kot pravi pesnik sam, tudi poslednja pesniška zbirka Iva Svetine je močan *farmakon*, zdravilo, celo obliž. In če zdravila, še posebej zdravila, ki jih lahko kupimo brez recepta, spremlja navodilo, naj se pred njihovo uporabo posvetujemo z zdravnikom ali s farmacevtom, bi tudi pesniški zbirki s skrivnostnim naslovom *Méle* na pot lahko pripisali parafrazo zgornjega predpisa: pred uporabo se povežite s svojim telesom, s svojo animo in s svojimi spomini.

Pesniško zbirko sem dobila v dar junija lani, kmalu po tem, ko je prišla v knjigarne, kot darilo za rojstni dan, in name ni naredila le močnega vtisa, ki traja, ampak me je napolnila s svetlobami in sencami, ki sem jim iskala izvor, da bi na ostri konici prizme našla mavrico, za njo pa ključ do “nikoli končane knjige ... Slovnice ljubezni”. Pesmi so me spremljale celo poletje; knjigo sem prenašala s seboj od doma v našo poletno hiško v Poljanah, od tam na morje, z obale v visečo mrežo pod oljkami, iz mreže v posteljo ... Svetina me je dobesedno šokiral s svojo eruptivnostjo in docela razprto intimno pahljačo. Ali je mogoče, da danes še kdo tako neposredno iskreno, skoraj v klasični, da ne napišem prepovedani, formi in v poetičnem, visoko estetiziranem slogu postavlja spomenik vseprežemajoči ljubezni in ženski, ki je njen izvor? Priznati moram, da sem se vprašala, kako pisati o tako intimni poeziji. Potapljati se v pesmi počasi in v samoti ali se (morda)

pogovarjati o njih z nekom, ki ti je blizu, je eno, napisati in javno deliti svoje razmišljanje pa drugo.

Ivo Svetina je bil tesen prijatelj mojega dedka Igorja Torkarja, od poznih osemdesetih let prejšnjega stoletja pa vse do njegovega slovesa sta imela nadvse lep, skoraj očetovsko-sinovski odnos. Svetina ga je zelo cenil in je napisal več spremnih besed k njegovim pesmim ter izjemen nagovor ob obeležitvi stoletnice njegovega rojstva. Tako sem ga tudi sama nekajkrat srečala in junija lani so nam druženje in morebitno posvetilo v knjigo preprečile le nepredvidene izredne okoliščine.

Zbirka *Méle* je izšla pri Mladinski knjigi v prefinjeni, z vsebino lepo uglaseni opremi v zbirki Nova slovenska knjiga (zbirko je oblikovno zasnoval Radovan Jenko, risbe so delo Ane Sluga). Platnice objemajo pesmi kot nebo, ki ga gledamo skozi zrnato kopreno in za katero ne vemo, ali se skozi rahle odtenke vijoličaste meglice dan nagiba v večer ali zremo v porajajoči se svit na zabrisani meji med nočjo in jutrom, čez katerega letijo sence ptičev, morda tistih, ki jih nosi v sebi dvojica iz knjige. Na hrbtni strani beremo prvo kitico 260. pesmi:

Tako samo ti znaš ljubiti ... po tebi
bom odslej imenoval ljubezen, nikoli več
je ne bom okusil, najsi si bom še tako
divje želel ... samo enkrat, samo ti ...

Da, iz 260. pesmi, kajti v knjigi je zbranih osupljivih 371 pesmi, ki so naslovljene zgolj s števkami. Napisane so bile v kratkem času, morda v dveh, največ treh letih, saj je pesnik v intervjuju z Gabrielo Babnik za AirBeletrino povedal, da jih je pisal vsak dan, včasih tudi po dve, tri hkrati. Kitica lepo nakaže pretežno molovsko tonaliteto zbirke, usodno ljubezen, ki se je zgodila in končala, za seboj pa pustila globok pečat in pesmi, ki so skoz in skoz prežete s kristalno govorico, s čutno nazornim žarenjem podob, s strastno ognjevitostjo in opojno, grenko sladkostjo. Po odkriti, nazorni erotiki in poudarjeni senzualnosti, ki pa nikoli ni banalna ali groba, je zbirka sorodna zbirkama *Joni* (1976) in *Lesbos* (2005): "... vidim / tebe, zardelo od južnih jutranjih žarkov, / lahko, begotno, med vonji Mediterana, / črkujem tvoje lepo ime, božam zloge, / ljubijo se: samoglasniki in soglasniki, / kot takrat, ko sem v tebi ...".¹ A tudi erotika ni sama sebi namen; kot je napisal Igor Divjak

¹ Vsi citirani verzi so iz pesniške zbirke *Méle*.

v študiji k izboru pesmi v zbirki *Plamen iz morja* (Mladinska knjiga, 2018), je “erotika pri Svetini v iskanju pesniške totalitete vedno v tesni povezavi z alkimijo jezika in uporom proti banalnosti.” V pesmih v pričujoči zbirki najdemo tudi za Svetino tako značilne odbleske vzhodnjaške, orientalske duhovnosti in metaforike s ciklično in brezčasno lepoto: “Nisi Mumtaz, živa si, tvoja polt odseva / na gladini jezera, ki že stoletja občuduje / lastno lepoto, Tadž Mahal, oblak, izklesan / iz marmorja, ko dežuje, joka kamen na dnu srca.”; “Divja svila je še vedno v Šantungu, čeprav praviš, / da si oblekla svilo ...”; “Ni je še tako globoke noči, tisoč in ene / noči, da bi v tebi ne ostal do svita. / Pa nisem Salomon, ne ti kraljica iz Sabe, / obsula sva se z darovi, z mirto, z zlatom, s timijanom.”

Zbirka pesmi *Méle* je sicer posvečena Lauri de Noves, Petrarkovi muzi, ki pa jo lahko razumemo tudi kot univerzalno pesniško muzo, s tem pa se Svetinovo posvetilo prav lahko preobrazi v posvetilo tisti ljubezni, ki jo imenuje le *Skrita*, saj je ne more in ne sme imenovati z imenom, kot to večkrat vplete v verze: “Ljubezen moja, Skrivna” in “... Brezimna, niti imena / ne upam zapisati, obsodil bi te na samoto” in še “Mila moja, tvojega imena ne smem izreči, rana / bi zažgala tvoj dom, ker sem, tat, častil / tvoje sladko bitje ...”, pa tudi “Ne povej svojega imena niti rožam, / ... Ne povej svojega imena mojemu poljubu, ... / Ne povej niti ptičem onstran plamena ... / Ne povej ga niti meni, da tem pesmim / za naslov ne bi dal tvojega imena.”

Pesmi bralca zapeljejo v počasno razkrivanje, premišljevanje, zastajanje in vračanje. Brezumno hrepenenje po ljubljeni pretrese in zaznamuje, “... ni ga vetra, ni ga viharja, da bi me odtrgal / od tebe, najbolj resnične pesmi, saj nisi pesem!”. Vendar to hrepenenje ni trubadursko, ne opeva oddaljene in nikoli dosežene ljubezni, ampak sadež, ki je bil, čeprav prepovedan, zaužit in izgubljen: “... noč je prekratka / za vse, kar si morava dati: žerjavico, utrinke / in zaobljubo, da se to ni zgodilo.”, “... koprnenje / je silnejše od viharja, ko spomladi razburka / jezero, najino jezero smaragdne tišine, / saj se ne vrneva več, da bi videla, / kako labod zarije svojo belino v Ledino naročje”. Gorje tistemu, ki ljubi bolj ... “Le kdo mi bo dal moč? (...) / ... koga naj prosim, da mi / pomaga?, koga, če verjamem le vate?” Da, gorje tistemu, ki ljubi bolj, gorje tistemu, ki si bolj prizadeva biti ljubljen in mora naposled uzreti in “prenesti, da drugi noče biti več z njim, ko se je vse omejilo na željo, da ne bi povzročali bolečine,” kot zapiše sijajni Javier Marías. In potem, naj se radosti, da se mu je nekaj tako lepega, enkratnega zgodilo, ali naj toži, ker se je končalo? Pesmi odgovora ne dajo, saj odgovora najbrž ni in ga ne more biti. Pa vendar, nam in tistim, ki pridejo za nami, ostajajo pesmi, z njimi pa skrivnost.

Skrivnost, ki nas ovije kot Monetovi lokvanji v pariškem Musée de l'Orangerie, v katerega vstopimo skozi ozek prehod, za katerim se nam druga za drugo odpreta dve ovalni dvorani, okrog in okrog obdani s platni osupljivih razsežnosti, kot je osupljiva količina Svetinovih pesmi. Modrina vode, sočno zelenje, belo rožnati cvetovi lokvanjev in valujoči lasje vrb žalujk, ki se ogledujejo na gladini, so čudež, stkan iz barve in slikarjeve sile, v katero se ujamemo kot nočni metulji v svetlobno past, da skupaj z njim krožimo po dvorani in se znova in znova vračamo v spiralasto vrtenje okrog luči, ki je pesem. Kot se lahko znova vračamo med vseh 371 pesmi v zbirki, saj pravzaprav delujejo kot veličastna impresionistična slika.

Pesmi seveda niso impresionistične, prav nasprotno, živijo svoje zelo neposredno izpisano, nazorno, meseno življenje, a zdi se, da se bistvo zbirke razkrije šele, če se od posamezne pesmi odmaknemo, oddaljimo in jo uzremo kot delček velike celote, živi koncentrat, iztisnjen iz srca, ki se zlije v podobo šele, ko se sestavijo hladne ploskve modrin in zelenin, zublji rdeče in globoke violetne, svileno prosojna belina ter boleče sivine in črnine. Vsa ta impresija nas zalije kot brezdanje morje, golo in razkrito v svojem hrepenenju, zlata plošča obljubljene dežele, ki se razteza do obzorja in čez in rojeva poezijo. "... Ti si moje upanje, / pesem, obišče me vsako noč, komaj znoči / se, že greš, sejalka besed, mimo mene, / da vsrkam semena, iz njih požene / še pred jutrom pesem, samo ti jo slišiš, / čutiš njeno toploto ..."

Zbirko otvori pesem, še ožarjena s srečo harmonije in čutnosti, čeprav v opoju že zaslutimo nevarne kaplje strupa.

1.

Nisi glina, vlažna, ko te gnetem,
slišim solze tvoje sluznice, čutim kri,
plimuje pod mojimi prsti.
Prst sprejmeš dar, zrno umrem,
rodiš klas, zaljubljeni veter naju ziba,
jambor in jadro v kristalnem jutru,
ko se v zboru ptičev prebudiš, glinena grlica.

Opoldan plaho piješ sinjo vodo,
s katero se nebo dobrika zemlji;
Na njej leživa, sešita z bolečo struno,
na kateri zveni divji zven norosti,

razkošno naročje *primavere* naju odnaša
na jug, kjer prede sončna zver.
Otroka ji izročava sebe, da se odžeja.

Vse pesmi so napisane kot nagovor v drugi osebi ednine, kot neskončno dolgo, nikoli končano pismo neimenovani ljubi, “vedno ti, ljubljena ...”. Zato so skrivnostne, živijo svojo dvojino in se zasvetijo tistemu, ki se jim je pripravljen prepustiti, ki se je pripravljen uglasiti z njimi in si jih pristaviti k prsim, kot mama svojega otroka, da začuti dihanje in utrip srca.

Pesmi se ne obračajo k bralcu, ne prizadevajo si, da bi jih občudovali, same sebi so dovolj, rastejo skozi dišečo sluznico, mokri cvet potonike, divjo norost, slavijo roko na drhtečem trebuhu, mavrične kačice jermenčkov na poletnih sandalih, ki se smejo dotikati gležnjev ljubljene, grenko sladkobo školjke, gladke ostrige, sladko past mehkega tkiva škrlatne maline, naliv zlatega neba, strup, sladek, a smrten.

So dnevi in ure, ko ostajajo okna pesmi zaprta, a to je odvisno od bralca. Pesmi ne morejo vedeti, v kakšnem razpoloženju ga bodo našle, s tem se tudi ne ukvarjajo, to ni njihova naloga. Zato jih je treba brati znova in znova, tudi s predahi in počasi, da se z njimi uglasimo, da jih uzremo in nas zalijejo kot gladka svila, gosta in težka, ki nas prekrije scela, da pod njo začutimo toploto svojega telesa in odsev neke, morda svoje dvojine kot potopljeno Atlantido.

Pesmi so zelo osebne, boleče iskrene, vendar niso zasebne na način, da bi obležale na tleh kot v kakšni resničnosti predstavi. V eseju *Odgovor poezije* (1991) Svetina zapiše, da je “Dušan Pirjevec zanj pomemben zato, ker ga je naučil misliti poezijo in ne le misliti o poeziji”. In v zbirki *Méle* jasno začutimo tudi, da pesnik piše ljubezen in ne piše o ljubezni. Diana Pungeršič je o knjigi za radijsko oddajo S knjižnega trga zapisala, da “je Svetina kot pesnik, čeprav se v kontekstu buhteče čutnosti sliši protislovno, mojster zadrževanja, igre približevanja in oddaljevanja, ki je temelj erotike in tantrike”. Čeprav razkošno čutnost ljubeče dvojice spremljamo od blizu, so v pesmih zamolki, ko stvari niso izgovorjene, tako pa bralcu ponujajo prostor, ki ga lahko dopolni s svojimi doživetji in občutji ter tako vstopi v svojo zgodbo, to pa pesmi dviguje nad golo partikularno izkušnjo določenega para.

Ko jih spustimo vase, utišamo svojega notranjega cenzorja in jim odpremo svojo delto, pozlačeno z zahajajočim soncem, razprto v morje, v globoko vodo, v viskozno raztopino spominov, duše in telesa, se lahko

dotaknemo usedlin ljubezni, morda daljnih, ali pa tako tihih in skritih, da ne vemo, ali smo jih živeli zares ali prihajajo iz nekega drugega, minulega življenja.

Žal se danes zdi, da v minulo življenje odnosov nezadržno drsijo celo povsem običajne ljubeznivosti med moškimi in ženskami. Kot je v svojem eseju za lansko majsko Sodobnost napisal Nara Petrovič, “aktivisti za družbeno pravičnost povzemajo ideje ... Ni nujno, da so sploh kdaj slišali za kritično teorijo. Dovolj je, da vedo za tri temeljne vrednote: enakost, raznolikost in vključenost; da sovražijo arhetipskega zlobneža: belskega supremacista; da podpirajo arhetipsko superherojko ...”. Omniprezentna zaskrbljenost za korektno izreko v govoru in ravnanju je privedla samocenzuro v odnosih tako daleč, da si moški, ki nikoli niso ali ne bi nadlegovali žensk, ne znajo – ali pa si enostavno ne upajo – več dati ženski niti komplimenta.

Zato pa sem ob branju Svetinovih pesmi dobila občutek, da je zbirka pesmi *Méle* tudi svojevrsten oblič za odnose med spoloma, za katere se zdi, da so padli s tečajev, se prekucnili in obležali na tnalu korektnosti. Pravzaprav tudi svojevrsten oblič za druge odnose v družbi, v kateri po eni strani odmirajo obredi, po drugi strani pa se lahko pod okrilje umetnosti vtakne kakršno koli ekscesno vulgarnost, primitivno seksualnost in agresivni performans. Svetina, nasprotno, piše o ženski z ljubeznijo, ki je odkrito erotična, senzualna, a tudi mila in plemenita, povzdignjena ne samo na visoko estetsko raven, ampak tudi vrača vero v lepoto dvojine, pa četudi se ta lepota prej ali slej konča.

Svetina ne podleže nobeni samocenzuri, ker je očitno, da ni potrebna, saj izhaja iz sebe, iz svojega čistega, iskrenega odnosa do drugega, še posebej do nasprotnega spola. V intervjuju z Gabrijelo Babnik pravi, da “je v *Smislu rože* poleg svoji najožji družini hotel postaviti ‘spomenik’ tudi vsem tistim dekletom in ženskam, ki jih je ljubil”. Knjigo je posvetil svoji varuški Štefki Bevk - Keki, brez katere, kot pravi, tudi njega ne bi bilo. O ženskah piše s posebno naklonjenostjo, ljubeznijo in spoštljivostjo, o obeh sestrah, mami, ženi, in pove: “... ker vedno sem ljubil, brez prestanka ...”

Zdi se, da Svetina v pesmih, kljub temu da hrani svojo sončno zver, tigr, ki prede in je ime za naslado, daje ženski prostor, da diha in je to, kar želi, na koncu tudi tako, da odide, saj “če nekoga resnično ljubiš, ga pusti, da gre,” kot Svetina tudi pesmim pusti, da gredo med bralce in za njimi tiho in ljubeče zapre vrata.

*

V zadnji, poslednji pesmi zbirke pesnik "išče pot, da pobegne iz življenja ...".

371.

Tebi, še vedno si moje edino jutro,
svetnica, oblečeno v mrzlo luč zime,
Lucija, Sredozimka, tvoj glas doji čas,
ni ga več, nočeš se ga spominjati.

Oblečena v rožnate vrtnične liste, dotik zime,
zjasni se nebo srca, odhajaš od doma,
v belino, nekje daleč je vzbrstela,
tam, kjer sva bila velika Sreča.

Vsak požirek teme je bil dolg leto dni,
tri sva izpila:
v senci cipres, umirajočih sveč, zaupljivih kresnic ...

Iščeš mir, jaz pot, da pobegnem iz življenja,
Kostarika, otoki brez imena, valovi delfini,
delfini deklice, da me potegnejo na dno ...

niti školjka se ne bo imenovala po meni.
Samo ti, ki si še vedno moje jutro ...

Misli Oswalda Spenglerja iz knjige *Zaton zahoda*, da "bosta nekoč zadnji Rembrandtov portret in zadnji Mozartov takt prenehala obstajati – čeprav se bosta morda obarvano platno in list papirja z notami ohranila –, in sicer zato, ker bosta izginila zadnje oko in zadnje uho, ki bi jima bilo njuno sporočilo še dostopno," se lahko zoperstavi (ne samo, ampak tudi) celoten opus pesnika, dramatika, esejista in prevajalca Iva Svetine in (ne samo, ampak tudi) njegovi bralci. Kajti njegov opus je resnično enormen. Poleg triintridesetih samostojnih pesniških zbirk je napisal številne drame, od katerih nekatere, čeprav nagrajene, žal (še) niso bile uprizorjene, objavljajl je teoretske eseje o poeziji in dramatiki, napisal je tudi več mladinskih del ter se podpisal pod številne prevode. Od sredine šestdesetih let prejšnjega stoletja, ko je vstopil v besedno ustvarjanje, je prejel mnogo nagrad. Za pesniške zbirke so se zvrstile zlata ptica za zbirko *Botticelli* (1976), nagrada Prešernovega sklada za zbirko *Péti rokopisi* (1988), Veronikina nagrada za zbirko *Lesbos* (2005) in Jenkova nagrada za zbirko *Sfingin hlev* (2010).

Prejel je štiri Grumove nagrade za dramska besedila (*Biljard na Capriju*, 1987; *Vrtovi in golobica*, 1992; *Tako je umrl Zaratuštra*, 1996; *Grobnica za Pekarno*, 2010), leta 2021 pa tudi nagrado krilata želva za najboljši knjižni potopis, za poetični roman *Malabar*. Že naslednje leto, 2022, sta *Malabarju* sledili še dve knjigi, pesniška zbirka *Méle* in roman *Smisel rože*, ki, kot pravi avtor, ni avtobiografija, ampak knjiga, v kateri je zbral svoje raztresene spomine, z njimi pa postavil tudi nepreklicno piko svojemu več kot petdesetletnemu literarnemu ustvarjanju. Tako je povedal na predstavitvi dela in potrdil še kasneje v več intervjujih. Ali naj v pesnika še naprej vrtamo z vprašanji, ali morda vendarle namerava napisati še kaj, naj ga še naprej sprašujemo o “zarečenem kruhu”, naj ga prosimo, da nam nameni še kakšno knjigo? Mislim, da je pošteno, da ne. V pogovoru s Samom Rugljem za Buklo je povedal, da bo pri odločitvi vztrajal, ampak ne zaradi “zarečenega kruha”, temveč zato, ker ga pisanje ne zanima več in ker je postoril, kar je bilo treba postoriti. S tem se lahko strinjamo, saj je Svetinov opus tako obsežen, da je pesmi, dramatike, esejistike in proze za eno življenje avtorja in za eno življenje bralca, željnega njegove literature, res veliko, morda mu le nekoliko težje verjamemo, da ga pisanje ne zanima več, bolj se zdi, da se je od pisanja umaknil ali odmaknil. Bralci si sicer lahko obetamo, da bomo dobili še eno njegovo delo, poetični roman o največji, pri enaintridesetih letih preminuli pesnici italijanske renesanse Gaspari Stampi z naslovom *Mal di mare*, za katerega je avtor omenil, da je že napisan in še čaka na izdajo. Upamo pa lahko in pesniku tudi iskreno želimo, da mu bo žirija za Prešernovo nagrado končno podelila tudi najvišje priznanje za življenjsko delo na področju literature.

Zato bi si drznila oporekati njegovemu mnenju, ki ga izpelje iz vprašanja o smislu rože, namreč da roža nima smisla, saj (le) vzklje, se razcveti, diši, obiskujejo jo drobna leteča bitja, umiva jo dež, veter otrese cvet, pozimi zaspi, se spomladi znova prebudi, razcvete, a svetu je čisto vseeno, kakšna je videti, svet je, kakršen je, in zato tudi pisanje nima smisla. Svetina za svoje delo celo pravi, da se je “hipoma, po pol stoletja te rabote, nekega novembrskega dne pred tremi leti nenadoma zavedel, da pisanje nima nobenega smisla, saj je več kot petdeset let pisal, namesto da bi živel”. Pa vendar. “Umetnost je spomin na paradiž,” je rekel Plečnik. In Svetina je ukanil smrt z ljubeznijo in s pesmijo, s spominom na paradiž, z arabesko, ki se zasveti iz harmonije, čeprav “sešite z bolečo struno, na kateri zveni divji znoj norosti”.

Pesmi, ki jih beremo v zbirki *Méle*, so kristalizacija nekega odnosa, trpko zvoneč, a magičen *hommage* ljubezni, ki ne glede na pesnikovo misel, da

“celo na dnu sreče, ki jo rojeva ljubezen, leži ostro rezilo bolečine”, že s svojim obstojem, čeprav minljivim za določeni par, zanikuje strašljivi nič, mrzlo temo in gluho praznino, s svojim vitalizmom in cikličnim prehajanjem jih premaga in se prerodi v novi dvojici tudi tako, da se prelije v pesem, zgodbo, podobo, zven in ples. Proti koncu knjige *Smisel rože* avtor za poezijo sicer napiše, da “ni nič drugega kot laž. Izklicuje besede, ki se prilegajo tvojemu temnemu razpoloženju in jih nizaš eno za drugo v ogrlico ... da bi jih zjutraj ... položil na vlažno blazino iz solz. (...) To nikakor ni zdravilo, to so nabrekle, patetične besede, ki ne zmorejo sočutja.” A vseeno lahko navkljub tem mislim, ki so morda vendarle bolj pesnikov strah, da bi tako bilo, čisto preprosto rečemo – zaradi rože svet je lepši in lepši je tudi zaradi pesmi.

Dokler bodo obstajali bralci, ki bodo knjige prenašali s seboj od doma v poletne hiške, od tam na morje, z obale v viseče mreže pod oljkami in iz mrež v postelje, bodo obstajala tudi telesa, anime in spomini, ki jim bo napisano ne samo dostopno, ampak se bo v njih tudi obudilo, preoblikovalo in ponovno zaživelo bivanje, ki bo nemara drugačno, a bo s seboj nosilo jasen odtis in genski zapis, predvsem pa zdravilo za črni kaos in mrki nič.